

Çokkültürcülük Bir Yurttaşlık Tasarımı (BOOK REVIEW-KİTAP TANITIMI)

Dr. Yılmaz CEYLAN
yceylan66@hotmail.com

Tariq Modood, Çev., İsmail Yılmaz, 320 sf., Phoenix, 2014, Ankara

Çokkültürlülük ve çokkültürcülük tartışmalarında çok ciddi eserler vermiş olan Modood, bu eserinde çokkültürlülüğün önemli teorisyenlerinden Charles Taylor, Will Kymlicka ve Bhikhu Parekh gibi düşünürlerin fikirleri bağlamında çokkültürcülüğün yeniçağa uygun siyasi bir tasarı olarak ne anlama geldiğini ortaya koymaya çalışıyor. Yazar temel savını, çokkültürcülüğün hiçbir grup biçimine diğeri karşısında tercih önceliği tanımadığı ve her grubun kendine özgü olması nedeniyle çokkültürcülüğün tüm gruplara aynı şekilde uygulanmaması gerektiği yönünde açıklıyor. Eser, sekiz bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde “Çokkültürcülük yirmi birinci yüzyıla uygun mu?” sorusu çerçevesinde etniklik, kadınlık, eşcinsel grup hakları üzerinden bir kimlik siyasetinin oluştuğu ve bu fikirler bağlamında ABD’de çokkültürcülük teriminin kullanılmaya başlandığı ifade edilmiştir. Yazar, çokkültürcülük kavramını, Batı’nın dışından gelen göçmenlerin oluşturduğu azınlıkların intibakı olarak kullanmaktadır. İlk bölüm üç alt başlık altında irdelenmiştir. Çokkültürcülüğün farklılıklara eski yaklaşımlardan farklı onlardan esinlenen ama onlarla aynı olamayan “Kapsamlı bir siyaset felsefesi değil yeni bir fikir” olduğuna değinilirken, çokkültürcülük geçmiş birlikte yaşama iradesinden ayrılmakta ve liberal veya sosyal demokrat eşitlikçilik ve yurttaşlık anlayışının bir sonucu olarak görülmekte ve böylece onun yeni bir fikir olduğu savunulmaktadır. Yazar, çokkültürcülük kuramını tartışmaya

açarken merkeze Britanya'yı ve ona benzeyen ülkeleri (Batı Avrupa, Kuzey Amerika) aldığını ifade etmiştir (s.23).

Daha sonra yazar, "Çokkültürcülük buhran içinde mi?" sorusuna yanıt aramaya çalışmıştır. Hem ABD hem de Avrupa ülkelerinde 11 Eylül saldırıları sonrası ortaya çıkan çokkültürcülük karşıtlıklarına dikkat çekilmiş ve "çokkültürcülük öldü mü?", "Çokkültürlülük sona mı erdi?", "Çokkültürcülüğün ötesi" gibi tartışmalara değinmiştir. Yazar, çokkültürcülüğe yapılan genel eleştirileri basit bir şekilde 11 Eylül olaylarına neden olan tek bir ülkeye bağlamanın doğru olmadığını, bunun Müslümanların varlığıyla bağlantılı olduğunu ifade etmiştir.

Çokkültürcülüğün buhran içinde olup olmadığına dair yaklaşımlarından sonra yazar, çokkültürcülük "Bu yüzyıla uygun mu?" sorusuna yanıt aramaya çalışmıştır. Çokkültürcülüğün bir bütünleştirme biçimi olduğu ve bu yüzyılda ihtiyaç duyulan birinci aday olduğuna dikkat çekmiştir. Yazar, yaşanan gelişmeler neticesinde çokkültürcülüğün buhran içinde olabileceğini ancak çokkültürcülüğü ihtiyaçlara cevap verebilecek, hayata geçirilebilme olasılığı yüksek bir siyasi fikir olarak ifade etmiştir.

İkinci bölüme "Bir Liberalin Tarafsızlığı" başlığıyla başlayan yazar, bu bölümde Will Kymlicka'nın Rawls'çı tarafsızlık anlayışına yönelttiği eleştirileri ele almaktadır. Yazar, burada Kymlicka'nın kuramının sorunlu olan yanlarına değinmiştir (s.43).

Bu bağlamda "Devletin Tarafsızlığı, Etniklik ve Din" alt başlığı altında Batı Avrupa'nın kilise siyaset tarafsızlığı bağlamında ulaştığı başarının halkların talepleri noktasında da olabileceğine karşı ileri sürülen kuramlara karşılık yazar, Kymlicka'nın objektif davranmadığını ileri sürmüştür. Kymlicka'nın kimliklerden arınmış ve değerler karşısında tamamen tarafsız kalacak bir kamu alanı düşüncesinin tutarsızlığına değindiği ve Kymlicka'nın Rawlsçı tarafsızlık anlayışının hayata geçirilmesinin mümkün olmadığı ifade

edilmiştir. Yazarın Kymlicka'ya yönelttiği eleştiri, Kymlicka'nın dinsel modelin liberal modelde uygulanmayacağına dair yaklaşımının etnik ve kültürel gruplara uygulanma noktasında sıkıntı çıkaracağını savunurken etnik-dinsel gruplara uygulanacağı noktasındaki yaklaşımının haksız olduğu yönündedir. Yazarın özellikle dinsel gruplar üzerinde durması, çokkültürcülüğün önemli amaçlarından birinin kültürel toplulukları korumak ve güçlendirmek olduğu ve kimi kültürlerin din ekseninde şekillendiği yönündedir.

Çokkültürcülük tezini göçmenler üzerine kurgulayan yazar, "Ulusal Kültürler ve Göçmenler" alt başlığı altında göçmenler konusunda Kymlicka'dan çok farklı düşünmediğini savunur (s. 56). Ancak, onun kuramının göçmenleri yeteri kadar kapsamıyor olmasını eleştirir. Ve bunu, daha önce dine karşı sekülerizm tarafgirliği olarak verirken şimdi de çokulusluluk tarafgirliği olarak açıklar. Göçlerle gelen dinsel ve etnik azınlıkları kapsamayacak bir çokkültürcülüğün Batı Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu karşılıklı anlayışa ve iletişime sekte vuracağı ifade edilmiştir. Yazar, çözüm olarak çokkültürcülüğün hareket noktasını oluşturan kültürün "toplumsal" olmak zorunda olmaması gerektiğini ve bireylerin "benim" kültürüm diyebildikleri her kültürün dikkate alınması gerektiğini savunur (s.60).¹

Yazar üçüncü bölümde "Farklılık, Çokluk ve Eşitlik" başlığı altında "farklılık", "çokluk" ve ikili bir eşitlik kavramı üzerine kurulu olan kendi siyasal çokkültürcülük anlayışının genel hatlarını çizmektedir. Yazar zaman zaman çakışmalar da farklılıklar olarak ırk, etniklik, kültürel miras ve dinsel cemaatleri ifade etmektedir. Sosyolojik hareket olarak kültürü değil farklılığı ele aldığını bunun da birçok grubu kapsadığını savunur. Bu bölümde yazar, çokkültürcülük kavramının "kültürcülük" kısmına ve "çok"

¹ Kymlicka kendine göre bir ulus tanımı yapar ve bunun "toplumsal kültür" olduğunu savunur.

kısına değinmekte ve çokkültürcülüğün kültür sınırları içine sıkıştırılmaması gerektiğini savunmaktadır. “Bütünleşme” ve “eşitlik” de bu bölümde yazarın değinmeye çalıştığı önemli kavramlar arasındadır. Yazara göre, bütünleşme bireyci bir yapı sergilerken çokkültürcülük grupları da ele alır ve çift yönlü bir bütünleşme sürecini ön görür (s.75). Aynı zamanda bu bölümde her türlü eşitsizlik biçimi çokkültürcülükle ilişkilendirilmiş ve çokkültürcülük siyasasının bütün bunları kapsamaması gerektiği ifade edilmiştir.

Dördüncü bölümde yazar, “Liberal Yurttaşlık ve Sekülerizm” ana başlığı altında çokkültürcülük anlayışını liberalizmin çeşitli değişkenleriyle ve felsefi çokkültürcülükle karşılaştırmak suretiyle ayrıntılarıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Ardından, Müslümanların çokkültürlü intibakının neden “ılımlı sekülerizm”le tamamen uyumlu olduğunu fakat köktenci ve ideolojik bir sekülerizmle uyumlu olmadığını tartışmıştır. Yazar, Sekülerizmin temelinde, yurttaşların ve siyasaların oluşturduğu kamu alanı ile inancın ve ibadetin yer aldığı özel alanın birbirinden ayrılmasını görür (s. 104). Yazar, sekülerizmin pratiğini ABD, Britanya ve Fransa üzerinden değerlendirmiştir. Fransa’nın diğerlerinden farklı olarak köktenci bir sekülerlik anlayışı olan Fransız laikliğini vurguladığını savunur. Yazar, ulusal yurttaşlık bağlamında ortaya koyduğu çokkültürcülüğün yaşayabileceği ideolojinin “ılımlı sekülerizm” olduğunu savunmaktadır. Bunu da “çokkültürlü eşitlik anlayışından çıkan zorunlu bir sonuç” olarak görmektedir (s. 111). Sekülerizmin dinsel gruplara uygulansa dahi bütünleşme ve eşitliğin önünde bir engel teşkil etmediği ifade edilmektedir (s. 111). Özellikle Müslümanların bütünleşmesi noktasında gündeme getirilen sekülerizme karşı “ılımlı sekülerizm” bir çözüm önerisi olarak savunulmuştur (s. 121).

Beşinci bölümde yazar, “Çokkültürcülük ve Özcülük” ana başlığı altında kimi toplum kuramı eleştirmenlerinin, kendi anlayışları çerçevesinde,

çokkültürcülüğün devreye soktuğu grup ve kültür kavramlarının temelden kusurlu olduğu veya etnik kimliklerin bu kitabın odaklandığı ülkelerde bugün nasıl yaşandığıyla bir ilgilerinin olmadığı yollu savlarını ele almıştır.

Yazar, bu bölümde kendi çokkültürcülük kuramınının anlaşılması adına kullandığı grup ve kimlik kavramlarını işlemeye çalışıyor. Çokkültürcülüğü özcülükle özleştirmenin doğru olmadığı ve bir ideal arama durumunun söz konusu edilmediği vurgulanmıştır: “Çokkültürcülük, melezliği, çokkültürü ve karma kentliliği temel alan bir biçime sahip olabilir, fakat mutlaka ve sadece bir biçimde olması şart değildir, hatta bir veya birden fazla grup onun bu biçiminden rahatsızlık duyuyorsa belirli bir biçim üzerinde ısrar etmekten vazgeçilmelidir” (s. 166).

Altıncı bölümde yazar, “Çokkültürlü Yurttaşlık” ana başlığı altında ortaya koyduğu görüşleri, devletle sınırlı olmayıp toplum sathına yayılmış, çağımızdaki gruplaşma anlayışının çoğul biçimleriyle uyumlu ve söyleşi aracılığıyla, tek bir grubu diğer grupların da uyması gereken bir model olarak dayatmayan çoğul temsil biçimleri ve yeni, tadil edilmiş ulusal kimlikler aracılığıyla sürdürülen bir yurttaşlık vizyonu altında topluyor. Bu çokkültürlü yurttaşlık anlayışı mevcut buhranı bir çözüme kavuşturmasa da en azından sorumlusunun çokkültürcülük olmadığını ve buhranın daha fazla derinleşmemesi için bugün çokkültürcülüğe daha az değil, daha çok ihtiyacımız olduğunu göstermeye çalışıyor.

Yazar aynı zamanda çokkültürcülüğün siyasa bir fikir olduğunu ve çöketnikli bir nüfus, nüfusbilimsel ve sosyolojik betimlemelerden farklı olduğunu ifade ederek çokkültürlülük ve çokkültürcülük ayrımına gitmiştir (s.167). “Çokkültürcülük soyut bir ideoloji değildir, temelini belirli bir dizi toplumsal ve siyasal gerçeklikte bulur ve özellikle İngilizce konuşulan dünyada ve kimi Batı Avrupa ülkelerinde ve yine özellikle merkez solda yaygın olarak kabul gören bir normlar, siyasalar ve siyasetler çerçevesinden

doğmuştur” (s.168). Yazara göre, çokkültürcülük aşkın değildir veya çoğulcudur, çoklu söyleşiye dayalıdır ve dağıtılmıştır.

Yedinci bölümde yazar, “Çokkültürcülüğün Tuhaf Akıbeti: Öldü mü, Sağ mı?” ana başlığı altında bütünleşme kavramına geri dönüyor ve bütünleşmenin çokkültürlü yurttaşlık olmadan niçin eksik kalmaya devam edeceğini daha açık bir biçimde izah eden bir kavramsal çerçeve sunmaya çalışıyor. Aynı zamanda bu bölümde çokkültürcülüğün başarısız olduğu mevzi kaybettiği hatta öldüğü iddialarına cevap vermeye çalışılmıştır. Bu bağlamda farklılıkları bütünleştirme noktasında dört tarz ortaya atmaktadır. 1. Asimilasyon, 2. Bireyci bütünleşme, 3. Dünya yurttaşlığı, 4. Çokkültürcülük.

Yazar, çokkültürcülüğün diğerlerinden farklı olarak bireyci bütünleşmenin yanı sıra grupları ve kültürleri de dikkate alan bir yaklaşım sergilediğini savunmaktadır. Yazar, çokkültürcülüğün öldüğünü savunanlar olsa da aksine çokkültürcülüğe doğru bir gidişin olduğu Fransa ve Almanya gibi ülkelerin son dönem uygulamalarının buna örnek olarak gösterilebileceğini savunuyor (s. 236).

Sekizinci ve son bölümde yazar, “Çokkültürcülük ve ‘Sekülerizmin Buhranı’” ana başlığı altında kitabın bir özelliği olarak, siyasal sekülerizm üzerinde nasıl reform yapılabileceğini, çokkültürcülük üzerinden tartışmak ya da sekülerizme çokkültürlü meydan okuma olarak ifade etmiştir. Yazara göre, bunun böyle olmasında öne sürülen üç durum vardır: Kayda değer sayıda Müslüman’ın Batıya yerleşmesi, çokkültürcü duyarlılık, ılımlı sekülerizm. Yazar, köktenci sekülerizmin eleştirisinin dinin kamuya katılım ve siyasal eylemliliğin meşru temellerinden biri olarak ifade etmektedir.

Yazar, “Müslümanların İddialılığına Karşı Verilmiş İlimli ve Köktenci Sekülerci Tepkiler” alt başlığında Müslümanlara karşı verilen tepkilerin köktenci sekülerizmden kaynaklandığını ve çözümün ılıman sekülerizmden

geçtiğini savunmaktadır. Burada özellikle *Şeytan Ayetleri*² kitabı üzerinden bir tartışma yürütülmektedir. Her ne kadar Müslümanların yaptıkları kitabın yasaklanması için yeterli olmasa da Müslümanları bir araya getirmiş ve Britanya Müslümanlar Konseyi (MCB) oluşturulmuş ve bu konsey sayesinde Müslümanların birçok taleplerini karşılandığı ifade edilmiştir.³ Çokkültürcülük politikası gereği azınlıklara karşı verilen hakların ırkla sınırlı kalmayıp dini de kapsamı gerektiği vurgulanmıştır (s.258).

Bu bağlamda Avrupa'da Müslümanların eylemleri ve taleplerine verilen iki tür tepkiden bahsedilir. İlki, ırk eşitliği temelinde müzakereye başvurmak suretiyle Müslümanlara yer açmaya çalışan yaklaşım diğeri ise, köktenci sekülerci yaklaşımdır. Yazar, Britanya'da Müslümanların çoğunlukla yaşadığı yerlerde kendini Hıristiyan kimliğiyle tanımlayanların oranının çok daha yüksek çıktığını ve bu şekilde bir tanımlamanın dini değil kültürel bir kimlik olduğunu ifade etmiştir (s.263). Almanya'da Merkel'in "Hıristiyan değerlerini kabul etmeyenlerin burada yeri yok" ve Fransa eski cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'in "Ben kiliseye asla gitmem ama Avrupa Hıristiyan bir kıtadır" çıkışları buna örnek olarak gösterilmiştir. Bu tür yaklaşımların nedeninin sekülerlikten Hıristiyanlık adına vazgeçmek olmadığı, çokkültürcü meydan okumaya verilen tepkiler olduğu ifade edilmiştir.

Avrupa'nın bu türden yaklaşımlarına karşı yazar, "İlimli Sekülerizmi Çoğulcu Hale mi Getireceğiz, Yoksa Terk mi Edeceğiz?" sorusuyla yanıt aramaya çalışmıştır. Avrupa'nın çok inançlı bir ulusallık ile tekkültürcü bir ulusçuluk tercihi arasında olduğu ifade edilmiştir. Yazarın bu minvalde temel savı, Avrupa'da siyasetçilerin ifade ettiği şekilde "Çokkültürcülük

²Şeytan Ayetleri kitabı Selam Rüştü tarafından kaleme alınmış ve İngiltere'deki Müslümanlardan ciddi tepki toplamıştır.

³ "Britanyalı Müslümanların kimlik siyaseti Şeytan Ayetleri vakasıyla hayat bulmuştur" (s. 186).

öldü" (Fekete, 2011) yönündeki yaklaşımları ıskartaya çıkarmaktır. Yazar Avrupa'da çokkültürcülüğün olduğunu ancak hala Müslümanları da kapsayacak bir noktaya gelmediğini ifade etmiştir. Yazar, ılımlı sekülerizmin doğası itibarıyla Hıristiyanların intibakını sağlayabildiği ancak Müslümanların intibakını sağlayamayacağı yönündeki yaklaşıma karşı çıkmakta ve ılımlı sekülerizmin Müslümanların intibakını sağlayabilecek bir reforma ihtiyaç duyduğunu savunmaktadır (s.273).

Sonuç olarak eser, çokkültürcülük kuramının öncülerinden olan Charles Taylor, Will Kymlicka, John Rawls ve Bhikhu Parekh gibi düşünürlerden farklı olarak göçmenleri özellikle müslümanları çokkültürcülük politikasına dahil etmeye çalışmaktadır. Bunu yaparken özellikle ırklara sağlanan ayrıcalıkların yanına dini grupların eklenmesi gerektiği savunularak önemli bir boşluğun doldurulmasına katkı sağlanmaktadır.

Daha çok Britanyalı Müslüman göçmenler üzerinde durulmakta ve onların intibakı için sunulan çözüm önerisi ise "ılımlı sekülerizm" olmaktadır. Yazar, Batıda dinleri, renkleri ve dilleriyle onlardan farklılık arz eden Müslümanların onlar tarafından nasıl dikkate alınacağına cevap aramakta ve bunun yolunun da ılımlı sekülerizmden geçtiğini savunmaktadır. Çokkültürcülük teorisinin önde gelen isimleri Kymlicka, Taylor ve Parekh'in dikkate almadıkları ya da Müslümanlar söz konusu olduklarında göçmen haklarından yararlanmaları gerektiği vurgulansa da yazar, bunların eksikliklerine onları bazı zamanlar eleştirerek yer açmaya çalışmıştır. Eserde, çokkültürcülüğe dair yapılan eleştirilerin birçoğu kabul edilmekte ancak, hali hazırda çokkültürcülüğün yerini dolduracak herhangi bir alternatifin olmadığı savunulmaktadır.

Eser, çokkültürcülük politikaları bağlamında çok fazla gündeme gelmeyen Britanya'yı gündeme getirmekte ve alanyazında eksik olan bu boşluğun doldurulmasına katkı sağlamaktadır.

